

„Fant, prinesi tri „š Stefane“ (po dva litra) tistega dobrega vina, ki zdravi rane, ne da bi ga grel.“

Ko je starešina pričel govoriti o vinu, nastane mrmranje. Neka- terniki mislijo, da se le šali.

Luka pa, ki se je bil stisnil v kot, jim je rešil to zagonetko, rekši:

„Vino Stiskačevo se je včeraj pocenilo na cerkvišči“. Starešina pa se dela, kakor bi tega ne bil čul, vzame mehur s tobakom iz žepa ter ga postavi na mizo.

Tine ga zapazi prvi. Starešina mu pa ponudi tobak, da ga nabaše v svojo pipo; tako tudi drugim — in vsi prično pušiti. V kratkem je bila soba polna dima od smrdljivca, ki ga je ponujal starešina; on sam je kadi boljši tobak.

Brivec in še nekateri drugi so na vse to molčali in motrili, kaj to pomenja. To Stiskaču ni bilo nič kaj všeč, jame po sobi hoditi in praskati se po glavi, kakor je imel vedno navado, kadar mu ni šlo vse po volji.

Zdaj pravi sam pri sebi: „Tukaj je vražje mrzlo, v mrzli sobi pa se ne da nič opraviti“. To rekši, gre v vežo in da dekli par vinarjev, da bolje zakuri v peči; kmalu je bilo v sobi vroče kakor v peklju.

(Dalje prih.)

Ustavoznanstvo.

(Spisal Fr. Orožen.)

E.

Od pragmatične sankcije do Franc Jožefa I.

(1713—2. grudna 1848.)

5. Ustavno gibanje v Slovencih l. 1848. in 1849.*)

(Dalje.)

predmarčni dobi je bila pri nas narodna zavest še malo razvita, ker nam je manjkalo slovenskih šol in sploh za narodno probujenje delujočih mož. Sicer nahajamo že nekaj mož, ki so se trudili za naše šolstvo, kakor n. pr. A. Martina Slomška v Celovcu in Valentina Staniča v Gorici, a to so le posamezni pojavi; slovenščina je še vedno ostala precej zanemarjena. Naše slovstvo je ovirala cenzura, v uradih pa je gospodovala nemščina. Pri prvih slovstvenih poskusih so po Slomškovi opazki „Slovenci obsedlali kobilo pri repu“

*) Obširneje in temeljito je popisal slovenske razmere v tej dobi prof. Jos. Apih v knjigi „Slovenci in 1848. leto.“ Založila „Matica Slovenska“ l. 1888. Po tem delu so tudi posneti najvažnejši podatki v tej razpravi.

in na Štajerskem vlekli za ilirštvom, na Koroškem pa je omislil Matija Majar „vseslavjanski jezik.“

Važno je bilo za Slovence vplivanje „ilirščine“, katere so se oprijeli mnogi pisatelji n. pr. Vraz, Miklošič, Murko, Kočever, Trstenjak, Muršec, Jeran, Žakelj, Ravnikar i. dr. Kmalu so pa Slovenci, izimši Stanka Vraza, zapustili ilirščino in se oklenili urednika „Novic“, dr. Janeza Bleiweisa. Tako je nehal „jugo-slavizem“. Zavest narodne celokupnosti se je le počasi razvijala, ker so bili Slovenci v cerkvenem in političnem oziru razcepljeni.

Na Štajerskem, Koroškem in Kranjskem so sicer imeli Slovenci „stanove“, a ti so se le malo brigali za narod. Le na duhovščino in majhno število mlajših posvetnih razumnikov se je mogel opirati narod, ko se je prekucijski duh širil tudi po slovenskih pokrajinah. Tudi pri nas so razumniki radi čitali po cenzuri prepovedane knjige in časopise, katere so dobivali iz Nemčije po tihotapcih.

Slovenci se niso mogli sklicevati na „zgodovinsko pravo“, ker takega niso imeli. Drugi narodje so se opirali na svoje zgodovinsko pravo ter na podlagi tega stavili svoje zahteve. Slovenci so se morali postaviti na stališče „naravnega prava“ in opiraje se na to pravo zahtevati osebno svobodo, državljanske pravice in narodno jednako-pravnost. Okleniti so se morali „narodnega principa“, ki je imel preosnovati staro Avstrijo in zadovoliti nje različne narode.

Drugi narodje so imeli svoja društva, ki so tudi postala središče narodnemu gibanju. Slovenci nismo imeli takega društva, ki bi jednilo slovenski narod. „Kranjska kmetijska družba“ je poslovala in razpravljala le v nemščini, katerega jezika pa ni razumel kmet. Šele z ustanovitvijo „Novic“ se je odpravila ta nedostatnost, a „kmetijska“ družba ni dobila nikakega političnega pomena. Tako je torej bil slovenski narod o prihodu revolucije popolnoma nepripravljen in ni bilo opazati pravega prevratnega gibanja med Slovenci. Vendar pa je bilo leto 1848. za Slovence zelo znamenito v narodnem oziru.

Hitro se je širila vest o dunajskem prevratu sredi sušca l. 1848. tudi po slovenskih pokrajinah, a Slovenci so ostali vedno zvesti svojemu cesarju. Prva poročila so prišla v Ljubljano dné 16. sušca ter razdražila nekoliko mladih ljudi, ki so razsajali „pred Trančo“ in zahtevali iz prodajalnice „pri knezu Metternichu“ nepričljubljenega ministra podobo ter jo raztrgali in vrgli v Ljubljano. Razbili so okna županu in rogovilili pozno v noč, končno so jih pa vojaki razgnali. Po veliki večini so se pa Ljubljanci dostojno obnašali in si pripeli na prsih bele trakove v znak „veselja in narodnosti“. Zvečer je bila slavnostna predstava v gledališču, kjer je zbrano ljudstvo stojé pelo z velikim navdušenjem cesarsko pesem, mesto pa je bilo razsvetljeno. V Ljubljani in po drugih večjih krajih na Slovenskem so osnovali

narodne straže. Guvernêr grof Welsersheimb je razglasil, da je cesar dovolil ustavo in tiskovno svobodo. Ta vest je povzročila občno zadovoljstvo in zahvalno adreso Kranjcev cesarju.

Tuji hujškači so prihajali zlasti med slovenske kmete, da bi jih nahujskali zoper grajščake in vlado, a slovenski rodoljubi so poučevali kmete in jih svarili pred hujškači. Pojavljali so se tu in tam neznatni nemiri, velika večina slovenskega ljudstva pa je ostala popolnoma mirna. Najhujši izgredi so bili na Igu pri Ljubljani, kjer so napadli in plenili kmetje grajščino slavnih Turjačanov dne 21. sušca, vojaki so jih pa še tisto noč razgnali in pomirili ljudstvo. Tudi po drugih slovenskih pokrajinah so radostno pozdravljali vest o novi ustavi, deželni stanovi so pa poslali adrese do cesarja in zahtevali, da se odpravi podložništvo, in uredijo kmetske razmere in druge pravice. Za Slovence so bili najvažnejši kranjski stanovi, ki so cesarja v adresi zahvalili za ustavo in tudi prosili, da se jim podeli pravica dovoljevanja davkov, nadzorovanja državnega gospodarstva in sodelovanja pri zakonodajstvu. Že dne 6. mal. travna se je sklical v Ljubljano deželni zbor, katerega je odbor pomnožil z nekaterimi člani ljubljanskih deželnih stanov, z nekaterimi odvetniki, profesorji in tremi kmeti. Tako je dunajski prevrat vplival na stare stanove in razširil narodno zastopništvo. Bati se je bilo za javni mir, dokler se ni rešila zelo važna zadeva o „odvezi kmetskega stanu“. Kmetom so obetali prenehanje tlake, desetine in drugih dolžnosti, a kmetje so se upirali vsaki odškodnini. Ljudstvo so o tej zadevi poučevali dr. Bleiweis v „Novicah“, škof Slomšek v posebnem pastirskem listu in M. Majar v nekem oklicu. Prišli so pa hujškači med kmete ter povzročili po nekaterih krajih nemire. Tako tožijo kranjski stanovi v neki vlogi do vlade, da so se morale grajščine v ljubljanski okolici zavarovati z vojaki, ki so jih branili zoper razsrjene kmete. Tudi ob hrvatski in ogerski meji so bili manjši nemiri, a v obče ni prišlo do hujših neredov.

Leto 1848. je tudi v Slovencih vzbudilo narodni čut, ko so Nemci začeli delati za zjedinjeno Nemčijo. Dne 13. mal. travna je prišlo s Kranjskega poslanstvo z belo-modro-rudečo zastavo na Dunaj, da se zahvali v „auli“ zaslužnim možem, ki so svobodo pridobili vsem narodom. Dr. Bleiweis je prečital adreso, ki je bila v prav slovenskem duhu sestavljena in tudi ugajala Dunajčanom, kajti takrat so se strinjali Nemci in Slovenci v cenitvi dobljene svobode.

Polagoma se je razvijal slovenski program navzlic delovanju nemške in italijanske propagande po naših deželah. Prve načrte o slovenskem programu nahajamo v „adresi kranjskim stanovom“, katero je poslalo 44 dunajskih Slovencev „zakonitemu organu osrednje slovenske pokrajine“. Dne 6. mal. travna se je otvoril kranjski deželni

zbor, kateri se je posvetoval o razširjenju deželnozborskega zastopa o kmetiskih razmerah, narodnem šolstvu, slovenskem uradnem jeziku ter na podlagi sklepov sestavil peticijo do cesarja in vlade in poslal posebno poslanstvo na Dunaj.

Kranjsko poslanstvo so prijazno sprejeli na Dunaju ter mu obljubili, da se kolikor mogoče ustreže izraženim željam. Tedaj so tudi prišla na Dunaj češka in hrvatska poslanstva. Tajnik dunajskega društva „Slovenije“ je sestavil poziv na Slovence, katerega so tudi podpisali člani hrvatskega in češkega poslanstva. Dr. Bleiweis je v slovesni avdijenciji pri nadvojvodi Ivanu tudi izrekel upanje, da se ustanovi zedinjena Slovenija. Nadvojvoda Ivan je odobril to misel s pridržkom, da se tudi nekranjski Slovenci izrečejo za zedinjenje. Razposlala se je v slovenske kraje v podpis nova peticija, v kateri se je zahtevala zedinjena Slovenija, enakopravnost slovenščine v šoli in uradu in neodvisnost Avstrije od Frankfurta. Zraven dunajske „Slovenije“ je tudi graška „Slovenija“ se potegovala za narodni program. V tem pa je prišla dné 25. mal. travna ustava, ki ni uresničila slovenskih želj. Hrvatski deželni zbor pa se je trudil za združenje Hrvatov in Slovencev, Jelačić pa je tudi slovenske zastopnike vabil k zborovanju. Tako je prišel v imenu štajerskih Slovencev dr. Štefan Kočevar v hrvatski deželni zbor.

(Dalje prih.)

K šolski higijeni.

(Drd. Iv. Borštnik.)

IV.

Ne manj važna kot postranljivost je kratkovidnost in sicer ona, katera je pridobljena v šoli, tako imenovana šolska kratkovidnost ali šolska miopija.

Ako hočemo kako stvar dobro videti, mora nastati podoba od te stvari na mrežnici ali retini, najbolj notranji plasti očesnega jabolka in od tu preide utis na možgane, kjer se zavemo gledane stvari. Če bi bila tedaj mrežnica na kak način pokvarjena, ali livec na kakem mestu pretrgan ali pa tako bolan, da ne bi mogel utisa voditi naprej do možgan, če bi bili nazadnje možgani bolni in nesposobni sprejemati utise vida, je jasno, da ne bi videli. Ravno tako slabo je z našim vidom, če roženica ni prozorna ali če je leča kalna ali če je sploh kaj takega pred retino, kar more braniti žarkom pristop do retine. Tudi to se zgodi dostikrat. Mogoče je pa tudi, da ni ne eno, ne drugo in vendar ja vid slab. Treba je namreč pomisliti, da vidimo